

СТАТТЯ НОМЕРА

Н.П. МАТЮХІНА

докт. юрид. наук, доц.

Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого

УДК 351.74

ДО КОНЦЕПЦІЇ “ПРОАКТИВНОГО” ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Висвітлені сучасні погляди на роль та місце поліцейських органів зарубіжних країн в суспільстві, нові підходи до організації їх діяльності. Розглянуто передумови та особливості проактивного підходу до значення для поліцейського обслуговування й організації діяльності ОВС України; приділена увага проблемі партнерства поліції та населення.

Нова ера розвитку відносин між державами в умовах глобалізації економіки, зміни політичного клімату на планеті, активних й бурхливих інтеграційних процесів, і разом з тим складної криміногенної ситуації в Україні, актуальності проблем реформування правоохоронних органів вимагають вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду, накопиченого правоохоронними органами різних країн світу, його переосмислення з урахуванням реалій сьогодення. Важливе теоретичне та практичне значення на цьому шляху має досвід поліцейських структур, знання тих явищ, тенденцій та закономірностей, що визначають їх сучасний стан та перспективи розвитку, управління поліцейськими підрозділами, реформаторські процеси, що відбуваються та ін. Все вищенаведене зумовлює і спрямованість статті, що пропонується.

За сучасних умов у розвинутих демократичних країнах світу утверджується погляд на поліцію як відкриту систему, яка спрямована на обслуговування громадськості, аналіз стану соціуму та причин злочинності, гнучко та оперативно реагує на зміни соціуму. Отримує розвиток концепція “проактивного” обслуговування населення, згідно з якою органи поліції повинні займати не реактивну, а проактивну позицію, здійснюючи постійну профілактику соціальної напруги та попередження злочинів за допомогою вирішення проблем громадян і реалізації програм самообслуговування у сфері забезпечення безпеки. За висновками дослідників роль сучасної поліції характеризують два головних аспекти: 1) забезпечення законності і профілактика злочинів; 2) надання соціальних і гумані-

тарних послуг населенню за надзвичайних обставин та у повсякденному житті [1, с.38].

Необхідною вимогою щодо діяльності сучасної поліції визнається те, що вона має працювати для громади, бути підзвітною громаді, якій служить, і співпрацювати з громадою. Ця вимога визначає стратегію діяльності та розвитку поліції у більшості країн світу. Домінуючим типом поліцейського агентства стає модель “служіння суспільству”, яка заснована на парадигмі соціального партнерства. Згідно з цією моделлю поліцейський відіграє вже не репресивну та автократичну роль, а виконує позитивну, підтримуючу функцію, певною мірою подібною до функцій соціального працівника.

Характеризуючи проблему взаємозв'язку соціальної роботи і поліції, американські фахівці зазначають, зокрема, що між ними є багато спільного і, насамперед, їх об'єднує загальна мета – ефективне обслуговування населення, допомога і захист громадян. В цій діяльності вони доповнюють один одного, використовуючи власні методи та засоби діяльності [2, с.272]. Соціальна спрямованість діяльності поліцейських підрозділів знаходить своє відбиття і в програмах підготовки поліцейських. Стверджується, що вони мають бути підготовлені до виконання комплексної ролі у суспільстві – як поліцейського та (одночасно з цим) “соціального працівника” [3, с.204]. На думку поліцейських адміністраторів сучасний поліцейський повинен бути кваліфікованим юристом і “соціологом на розі вулиці”. Усвідомлюючи, що в очах більшості людей поліція виглядає як соціальна служба, поліцейський

не може відповісти: “Вибачте, це не наша справа” [4, с.165].

Щодо останнього, то зазначимо, що у розвинутих країнах світу, де традиції соціальної роботи мають сталий характер, поліцейськими системами вже накопичений певний досвід організації різнопланової соціальної діяльності та відповідної підготовки працівників поліції до цієї діяльності, а також соціальної роботи власне із поліцейським персоналом. Позитивно зарекомендували себе поліцейські служби соціального забезпечення. Працівники цих служб надають допомогу поліцейським, які тривало хворіють, одужують після поранення, їх родичам, організують консультації лікарів, фінансову підтримку тощо. Працюючи з поліцейськими, соціальні працівники проводять з ними індивідуальні консультації, навчають діям у стресових ситуаціях, працюють з сім'ями поліцейських тощо. Багато уваги приділяється формуванню у поліцейських так званих навичок виживання. Аналіз багатьох програм забезпечення особистої безпеки працівників поліції свідчить, зокрема, про те, що уміння спілкуватися, проводити опитування, управляти спілкуванням за тих або інших обставин, розв'язувати конфліктні ситуації та інші розглядаються як такі, від рівня сформованості яких значною мірою залежить особиста безпека працівників. Саме тому ці питання є обов'язковою складовою програм управління безпекою поліцейського персоналу. Такий досвід існує у поліції США, Англії, Німеччині та в інших країнах.

Поліцейські в США, а також в більшості західноєвропейських країн активно займаються виховною роботою з неповнолітніми, консультують населення з проблем захисту від злочинців, намагаються оперативно вирішувати проблеми міжособистих стосунків, припиняючи розвиток конфліктів тощо. Майже повсюдно отримала розвиток нова стратегія поліцейського обслуговування “community policing” – поліцейська діяльність в інтересах громади та за безпосередньою допомогою громади. Основою її стала формула: головним завданням поліції є активна діяльність з попередження злочинів, а не реагування на дзвінки про події.

Практичну реалізацію ця формула знаходить у багатьох соціальних програмах, що втілюються поліцейськими підрозділами. Вони спрямовані як на роботу з громадами у цілому, так і з окремими категоріями населення – безпритульними, проблемними підлітками, громадянами престарілого віку, такими, що мають психічні та фізичні вади та іншими. Кожна з програм передбачає наявність у поліцейських певних соціальних навичок, які в умовах поліцейської діяльності набувають значення професійно необхідних. Для підготовки поліцейських до участі у цих програмах проводяться спеціальні навчальні заняття, де значна увага приділяється формуванню у поліцейських навичок “вживання” у мікрорайон, спілкування з мешканцями, роботи в умовах ризику, подолання невдач та інших.

Щодо останнього, то, наприклад, у Німеччині з метою підвищення кваліфікації співробітників дільничних

служб, привнесення необхідних коректив в їх діяльність щорічно організуються навчально-практичні семінари, де навчають моделям ефективного спілкування з населенням, стратегіям розв'язання конфліктних ситуацій, особливостям поведінки з різними категоріями громадян, а також виявляються можливості поліпшення власної діяльності та поведінки [5]. Подібних прикладів існує багато і у практиці підготовки та перепідготовки працівників поліції інших країн світу.

Повною мірою наведені вище положення співвідносяться із сучасним розумінням поліції як сервісної служби, яка надає послуги населенню на певній території. Визначається, що поліція повинна існувати не проти громадян, а для громадян, розвиваючи систему послуг населенню, виходячи із її соціального призначення [6, с.29]. Це означає, що на перший план виходить завдання створення безпечних умов життя, діяльності людей шляхом профілактики злочинності, консультативної допомоги громадянам, залучення громадян до співпраці, розкриття злочинів і затримання злочинців. Опора на населення розглядається тією стороною і тим “людським фактором”, без якого не можна ефективно боротися зі злочинністю.

Саме з цих вимог сучасного суспільства до поліції походить ідея багатостороннього партнерства поліції і громадськості, яке є важливою складовою проактивного підходу до організації діяльності поліції. Згідно з нею поліція звертається до комплексного вирішення проблем суспільства, а не лише здійснює правоохоронну діяльність. Відкриваючи себе для участі громадян у поліцейській діяльності, поліція стає більш інформованою та чуйною щодо занепокоєнь населення, яке мешкає на території обслуговування.

Зауважимо, що мова йдеться не про поодинокі випадки залучення населення до співпраці з правоохоронними органами, а про створення іншої психологічної обстановки та атмосфери навколо роботи поліції, коли населення не просто спостерігає, аналізує та критикує поліцію за її недоробки або невдачі, а навпаки, співпереживає, активно відкликається на пропозиції поліції, застосовує сучасні засоби охорони власності, бере участь у профілактичних програмах, в громадських організаціях та ін., відчуває свою приналежність до тієї загальної справи, яку здійснює поліція для блага держави і суспільства.

Важливим є також і те, що поліція, будучи соціально-правовою службою, не тільки спостерігає та забезпечує виконання нормативних актів у державі різними установами, підприємствами та громадянами, забезпечуючи спокій та безпеку громадян, але й сама власну діяльність має організовувати таким чином, щоб не порушувати встановлені для неї правові межі, діяти на основі тих законів, наказів, інструкцій, які регламентують методи та форми її роботи.

Показовим є й зміни критеріїв оцінки діяльності поліції. Повсюдною тенденцією стало те, що ефективність роботи поліції визначається не тільки рівнем розкриття злочинів, але й рівнем профілактики злочинності, організації співробітництва з населенням. Так, наприклад, якщо

раніше у поліцейських підрозділах головними і єдиними критеріями були кількісні та якісні показники зареєстрованих і розкритих злочинів, то зараз ці критерії є одними із багатьох, поряд з такими, як: кількість дзвінків від громадян, їх характер; швидкість реагування поліції на виклик; зниження віктимізації; ступінь та характер сприйнятливості обстановки для розвитку бізнесу (наприклад, розмір прибутків компаній), вартість житла у тому або іншому районі та ін. [7, с.53].

При оцінці рівня поліцейського обслуговування ключовим елементом є опитування населення, яке стосується задоволеності роботою поліції. Враховується думка населення щодо близькості поліцейської дільниці до місця проживання, доступності поліцейських у спілкуванні, їх професійності у вирішенні завдань, оперативності прибуття за викликом, готовності до надання допомоги, дружельності у ставленні до громадян тощо [5].

Зрозуміло, що співпричетність громади до того, що і як робить поліція, не виникла випадково. Така ідеологія формувалась протягом десятиліть і, вважається, буде існувати стільки, скільки потребує реальна дійсність. Її виникнення значною мірою було зумовлено тим, що система державних заходів впливу на злочинність і засобів їх реалізації, які існували у минулому, продемонструвала свою неспроможність як щодо намагання скорочення кримінальної злочинності, так і спроб знизити темпи її зростання [4, с.33]. Поворот поліції до населення, звернення за співробітництвом і допомогою у забезпечення громадського порядку було, як показує сучасна поліцейська практика, виправданим організаційним рішенням. Це були ті заходи, які, можливо, ще не до кінця остаточно усвідомлені всіма співробітниками поліції. Але які, напевно, будуть супроводжувати поліцейську службу і органічно інтегруватись у правоохоронну сферу ще тривалий час.

Підсумовуючи зазначимо, що підхід до організації поліцейської діяльності, про який йшла мова у статті, має концептуально нове значення для розвитку поліції, веде до зміни парадигми поліцейської діяльності. Фактично він є відображенням переходу самої системи правоохоронних органів від державно-бюрократичної до ринкової моделі розвитку, яка зорієнтована на якісне обслуговування насе-

лення і соціальне партнерство. І це саме той шлях, яким сьогодні розвиваються правоохоронні органи у багатьох країнах світу.

В Україні у минулому був накопичений значний досвід співпраці правоохоронних органів з населенням. На сьогодні важливим є не тільки актуалізація цього досвіду, але й наповнення його новим змістом, запровадження сучасних принципів, підходів та стандартів роботи, враховуючи, у тому числі, досвід правоохоронних органів зарубіжних країн у всьому різноманітті його здобутків і суперечностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джурканин Т., Негодченко А., Сергєвнин В. Кадровое обеспечение полиции США: Монография. –Х.: Изд-во НУВС; Д., Лира ЛДТ, 2003. –360 с.
2. Энциклопедия социальной работы. –В 3-х т. –Т.2. –М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1993.
3. Saffell D. C. State and local government: politics and public policies. –New York: McGraw-Hill Publishing Company, 1990. –317 p.
4. Ермолович Г.П. Население и полиция: противостояние преступности в США. –СПб.: Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности «Университет», 2004. –284 с.
5. Участковая служба в Германии: обзорная информация. Зарубежный опыт. –М.: МВД России, ГИЦ, 1996. –8 с.
6. Анисимков В.М. Зарубежный опыт подготовки руководителей полиции (по материалам 1-го Европейского конгресса по вопросам управления качеством работы полиции) // Развитие науки управления и проблемы формирования учебных дисциплин в современных условиях: Теоретический семинар. –М.: Академия МВД России, 1999. –С.29-31.
7. Дербичева С., Астапенко П. Социализация полиции и партнерство с населением как стратегия борьбы с преступностью: европейские ноу-хау // Закон и право. –2002. –№1. –С.50-55.

Надійшла до редколегії 27.04.2006

МАТЮХИНА Н.П. К КОНЦЕПЦИИ “ПРОАКТИВНОГО” ПОЛИЦЕЙСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ

Освещены современные взгляды на роль и место полицейских органов зарубежных стран в обществе, новые подходы к организации их деятельности. Рассмотрены предпосылки и особенности проактивного подхода к значению для полицейского обслуживания и организации деятельности ОВД Украины; уделено внимание проблеме партнерства полиции и населения.

МАТУУКХІНА N.P. THE CONCEPT OF PROACTIVE POLICING

Modern sights on a role and a place of police organs of foreign countries in a society, new approaches to their organization activity are covered. Preconditions and features proactive the approach to value for police service and the organization of activity Law-enforcement organs of Ukraine are considered; the attention is given to a problem of partnership of police and the population.

“ПРАВО І БЕЗПЕКА” – фаховий журнал правоохоронця